

CİLT 3

G Ü Z 1416/1995

SAYI 3

İSLÂMÎ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

inkılâb

İslâm'da Gelir ve Servet Dağılımı*

*Muhammed İkbâl Encum***

Fert ve toplumun sosyo-ekonomik refahı, gelir ve servet dağılımındaki eşitlik ve adâletin derecesine bağlı olduğundan, her ekonomik sistemde dağılım daima en önemli mesele olmuştur. Bu meseleye verilen büyük ehemmiyet dünya nüfusunun büyük kısmının fakir, buna mikabil küçük bir kısmının zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Bu acı ekonomik gerçeğe rağmen, kapitalist iktisatçılar genellikle dağılım meselesini verim ve randıman çerçevesinde ele almışlar. Ferdî gelir dağılımını görmezlikten gelerek, hemen hemen fonksiyonel dağılımdan birisi olan genel dağılım meselesi hâline getirmişlerdir.

Üretim hizmetlerinin fiatlarının tesbitinde yoğunlaşan modern dağılım teorisi, genel fiat teorisinin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. İslâm ekonomi sisteminde gelir ve servet dağılımı meselesine çok önem verilir. Bu mesele, değişik üretim faktörleri arasında üretimin bir dağılım mekanizması olarak çalışmasıyla sınırlı görülmez. Zaten İslâmın bütün kurumsal yapısı her ekonomik düzeyde âdil dağılım sağlar ve servetin çoğalmasına teşvik eder.

İslâm ekonomisi, ferdî gelir dağılımı faktörünü fonksiyonel gelir dağılımını geliştirme maksadıyla mülkiyeti yeniden tarif ederek ve üretim faktörlerini tekrar

* Muhammad Iqbal Anjum, "An Islamic Scheme of Equitable Distribution of Income and Wealth," *AJISS*, vol. 12, no. 2 (Summer 1995), ss. 224-239.

** Muhammed İkbâl Encum, İslâmabad'da International Islamic University'de Uluslararası İslâm Ekonomi Enstitüsü'nde dersler vermekte ve araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. O, hocaları Dr. Gormely, Dr. Ragan, Dr. Olson, Dr. Megna'ya ve meslekdaşı Hakimullah'a bu makalenin hazırlanmasındaki zengin katkılarından dolayı teşekkürlerini ifade etmektedir.

sınıflandırarak ekonomi teorisinin genel seyri içinde birleştirir. Sonra emsalsiz yeniden dağılım önlemlerini kabul ederek tam ve âdil bir çözüm sağlar. Bu teşebbüs, İslâm ekonomisinde mikro ve makro seviyelerde dağılımın incelenmesi için tamamen farklı bir yapıya yol açmaktadır.

Bu araştırmada İslâmî bir çerçevede gelir ve servetin âdil dağılımı konusundaki literatür gözden geçirilerek ve bir çok İslâmî dağılım tedbirlerinin bir sentezi sunulacaktır.

Felsefî Temeller

İslâm'a göre kâinat Allah tarafından yaratılmıştır. Yaratıkların en mükemmel olan insan, yeryüzünde Allah'ın halifesi görevini ifa etmek için yaratılmıştır. Bu görevi başarmak için gerekli olan imkân ve kabiliyetler kendisine bahşedilmiştir:

Doğrusu biz sizi yeryüzünde yerleştirdik, orada sizin için geçimlikler verdik; ne kadar da az şükrediyorsunuz! (A'râf, 7: 10).

Allah, insanların bütün "temel" ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli imkânları sağladığından, kaynaklarda mutlak anlamda kıtlık yoktur. Bu temel gerçek akılda tutularak ekonomik problemlerin yeterli gayret ve çabanın olmayışı veya mevcut kaynakların insanlar tarafından iyi yönetilmemesinden kaynaklandığı neticesi çıkartılabilir. İslâm, bu meseleyi her "ihtiyacın" meşrû olabileceğini ve bu yüzden karşılanmaya layık olmadığını öğreterek çözer. Yerine "temel ihtiyaçların" karşılanmasını öngörür.

İslâm nokta-i nazarında Allah, mülkün gerçek sahibidir. Tasarruf yetkisi, bir imtihan olarak insanlara verilmiştir.

Allâh'a ve Rasulüne inanın ve (O'nun) sizi hâkim kıldığı, sizin yönetiminize verdiği şeylerden (Allâh) için harcayın. Sizden, inanan ve (Hak rızasına) harcayanlar için büyük mükâfat vardır (Hadîd, 57: 7).

ve

Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerde, sizi denemek için, kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Doğrusu Rabb'in, cezası çabuk olandır ve O, bağışlayan, esirgeyendir (Enam, 6: 165).

Emaneti üstlenen insanlar, Allah'ın meşrû kıldığı şekilde bu kaynakların etkin ve en iyi bir biçimde kullanılmasından sorumludur. Allah, bu yolları Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla insanlara bildirmiştir. Fertler, bu emaneti nasıl kullandıklarından dolayı âhirette hesaba çekilecektir.

Allah'ın sana verdiği (bu servet) içinde âhîret yurdunu ara, dünyadan da nasfîbini unutma. Allâh sana nasıl iyilik ettiyse sen de öyle iyilik et, yeryüzünde bozgunculuk (etmeyi) isteme, çünkü Allah bozguncuları sevmez. (Kasas, 28: 77) .

ve

... Allah'ın size verdiği malından onlara da verin... (Nur, 24: 33).

Bu âyetler, mülkün gerçek sahibi olan Allah'ın ferdin şahsî servetinden belli bir kısmını başka bir şahsa vermesi için emretme hakkı bulunduğuna işaret etmektedir. Yine bu âyetler, ferdin şahsî sevetini topluma zarar vermemiş olsa da-hi bencilce kullanmasının Allah tarafından yasaklanabileceğini ima etmektedir.

Allah, ilk insan Hz. Adem'i, sonra ondan diğer insanları yarattığından, bütün insanlar renk, dil, vatan ve sun'î ayırımlara bakılmaksızın kardeşirler. Evrensel İslâm kardeşliği, bütün insanların refahı meselesinde karşılıklı saygı ve işbirliği yapılmasına dair çok kuvvetli bir duygu atmosferi oluşturur. Bu inanç, her tür ayırmacılığı reddeder. Her bir şahsın, aynen karşılıklı haklar ve sorumluluklarda olduğu gibi bireysel haklara da sahip olduğunu açıklar.

İslâm, ferdî ve sosyal yapı içinde mülkiyet haklarının kullanılmasında uyum, denge ve disiplin oluşturma ve korunmasında devletin varlığını kabul eder. Bunu sağlamak için devletin, uygun malî kaynaklara ve bu yüzden de mülkiyet haklarına ihtiyacı vardır. Müslüman hukukçular tarafından çıkarılan ve ideal İslâm mülkiyet örneğine yol açan bu prensipler, fert ve sosyal menfaatlar arasında muhtemel çatışmayı azaltmak için düşünülmüştür. Ancak bu suretle kaynakların âdil dağılımı için temel hazırlanmış olur.

Birincisi, ferde, topluma, devlete verilen görev ve sorumlulukların yapısı herbirinin mülkiyet haklarına sahip olmasını gerekli kılar. İkincisi, bunların mülkiyet haklarını kullanmaları birbiriyle çatışmamalıdır. Hiç kimsenin bir başkasının mülkiyet hakkına müdahale etme hakkı yoktur. Ancak toplumun yararı böyle bir müdahaleyi gerektiriyorsa, bunu yapmaya mecbur kalan devletin durumu bundan istisna edilmelidir. Üçüncüsü, Allah'ın halifeliği ve halkın temsilinin bir sembolü olan devlete, mülkiyetin İslâm'ın sosyo-ekonomik amaçlarına göre kullanılması için ferdî mülkiyet üzerinde özel hak ve yetkiler verilmiştir. Dördüncüsü, şayet devlet belirli sosyo-ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla ferdin özel mülkiyet haklarına müdahale eder ve bunu adâletli bir şekilde yaparsa, fert bunu kabul etmek zorundadır. Böyle bir durumda devletin kanunî olarak tam bir bedel ödemesi gereklidir. Beşincisi, devlet kaynaklarının miktarı ve ferdin mülkiyet haklarına müdahale derecesi ile ilgili kararlar karşılıklı istişare ile verilmelidir. Kur'ân ve Sünnetteki şartlara bağlı kalınmalıdır. Altıncısı, bütün tabîf kaynakların (meselâ su, mera ve ateş gibi) aslî ihtiyaçlarını gidermek için kulla-

nılmasında herkes ortaktır.

Allah, insanlara doğru ve yanlış serbest iradeleriyle seçme kabiliyeti vermiştir. Ancak bu şekilde emaneti üstlenmesiyle birlikte insanın imtihanı anlamlı olacaktır. Fakat insanlar, birbirinin tıpatıp aynı yaratılmamıştır:

Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerde, sizi denemek için, kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur... (Enam, 6: 165).

Bunun bir sonucu olarak İslâm tam ekonomik eşitliği uygun görmez. Aslında biraz sosyo-ekonomik eşitsizlik bir toplumun verimli çalışması için gayet tabiidir. Zira bu unsur olmadan, bir toplum âtil kalır. Fakat bu durum sosyo-ekonomik eşitsizliği haklı göstermediği gibi İslâm'ın gelir ve servetle aşırı farkları tavsiye ettiği anlamına da gelmez. İslâm'ın tavsiyesi daha çok verime dayalı üretim ve son derece etkin büyük ölçüde âdil gelir dağılımıdır.

Dört Hedef

İslâmî dağılım şemasının aşağıda belirtilen dört amacı tam bir hayat prensibi olarak İslâm'ın insanlığa hayatın bütün yönlerinde rehber olması ve sosyo-ekonomik karışıklıklardan kurtarmak için sosyal ve ekonomik yönlerini uyumlu hâle getirmesidir.

Birincisi, dünyanın her tarafında O'nun sözünün hâkimiyetini gerçekleştirerek Allah'ın rızasını kazanma, İslâmî dağılım şemasının temel hedefidir. Bununla insanlığın ebedî manevî ve maddî refahı gerçekleştirilmiş olur.

İkincisi, İslâmî dağılım şeması, sosyo-ekonomik adâleti gerçekleştirmeye çalışır. Barış ve huzurun ideal atmosferini oluşturma ve korumanın temel hedefini gerçekleştirmek için İslâm, kanun önünde bütün fertlere eşitlik prensibini uygular.

İslâm, hiçbir ayırım yapmayıp herkese fırsat eşitliği sağlayarak sosyal adâleti sağlar. Bunun sonucunda İslâmî kardeşlikle karakterize edilen sömürünün olmadığı bir atmosfer oluşur. Sosyal adâletin olmadığı yerde orada sınıf çatışması ortaya çıkar ve bunu barış, refah ve gelişmenin başıramaması takip eder. Bununla beraber sadece sosyal adâleti sağlama anlamsızdır - gelir ve servetin âdil dağılımına dayalı ekonomik adâlet de olmalıdır. Bütün fertler kabiliyetleri, maddî kaynaklar ve üretim işlemlerine gerçek katkıları yönünden eşit olduklarından, İslâm üretim işlemine bir kimsenin katkısına dayalı olarak mükâfat hakkını herkese vermektedir.

Üçüncüsü, ferdî gelir ve servet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması diğer

bir hedefdir. İslâm farklı üretim katkılarına dayalı gelir eşitsizliğini kabul etmesine rağmen, bu eşitsizlik zararlı mal ve hizmetlerin üretimi, faiz, spekülasyon, sun'î tekeller, haksız fiyatlarla vurgunculuk, ölçme ve tartma cihazlarında tahriyat, aldatıcı reklam, hilekârlık gibi sosyal ve ekonomik kötülüklerin yasaklanması ve bertaraf edilmesi, zekat, öşr ve diğer dağılım araçlarının konulmasıyla tabîî sınırları içinde bırakılmıştır. Aslında ekonomik adâletin hedefi, "dayanışma ruhuyla rekabet" temeli üzerinde herkese ekonomik fırsat eşitliği sağlama anlamına gelmektedir. Böyle bir davranış sömürünün her çeşidini reddeder ve "Zulmetme ve zulme uğrama"¹ şeklindeki Hz. Peygamber'in hadisini teyid eder.

Temel insan ihtiyaçlarının karşılanmasının İslâmî dağılım şemasında garanti edilmesinin çok önemli bir hedef olması hususunda Müslüman iktisatçılar arasında ittifak vardır. Böylece bütün fertlerin yiyecek, giyecek, barınma, tıbbî bakım ve eğitim gibi temel ihtiyaçların İslâmî dağılım şemasıyla karşılanması için yardım edilmesi gereklidir.

İslâmî Yaklaşım

İslâm, zengin ve fakirlerin birlikte yaşamasını kabul eden gerçek bir yaklaşım sayesinde gelir ve servetin âdil dağılımını garanti eder. Ekonomik eşitsizliğe karşı cevabı, Müslümanlara zengin olanları kıskanmamalarını tavsiye etmek ve zenginlerden fakirlere servetin bir kısmını transfer eden yeniden dağılım sağlayan birçok tedbiri uygulamaktır. Zenginler, âhirette on kat mükâfat vaadeden Allah adına servetlerinden bir kısmını vermekle müsbet bir yararı kendileri bizzat müşahede ederler. Aslında İslâm, önce tabîî kaynakların paylaşımı, sonra fonksiyonel dağılım ve nihayet ferdî dağılım seviyesinde tam bir adâlet sağlar.

Dağılımda Adalet: İslâm, sosyal mülkiyetin kurumsal düzenlenmesiyle tabîî kaynakların adâlete dayalı ideal bir paylaşımını sağlar. Bu düzenleme iki anlayıştan çıkarılmıştır: Mülk, Allah'ındır. Şeriatın ruhu, mülkiyet ve intifa (yararlanma) hakkı çerçevesinde Allah'a ait bir haktan bahsedildiğinde bu özel hakkın bir bütün olarak topluma ait bir hak anlamına geldiğini ima eder. Bu yüzden buna kamu hakkı denir.

Sosyal mülkiyet, tabîî kaynakların mülkiyetine (meselâ, nehirler, nehir kıyıları, çaylar ve bölgesel avlanma yerleri) ve insan çabasıyla ortaya çıkmayan tabîî kaynakların (meselâ, tabîî su havzaları ve meralar) mülkiyetine katılmada devletin bütün vatandaşlarına imkân sağlar. Böyle bir ortaklık müşterek yarar maksadının toplumun gözetiminde tutulmasının gerekli olduğuna dair İslâmî inanca

(1) İbn Mace, *Sünen-i İbn-i Mace* (Mısır, 'İsa Halebi and Co.), c. 2, s. 784.

dayanır. Hz. Peygamber'e göre "İnsanlar üç şeyde ortaktırlar: su, meralar, otlaklar) ve ateş."² Ateşte ortaklık hakkı insanların yemek pişirme ve aydınlanmada, ormanlar ve koruların ağaçlarında ve ısınmak için kullanılan taşkömürlerinde meşrû bir paylaşıma sahip olmaları anlamına gelmektedir. Bazı fakihler, ateşin petrol ve gaz gibi enerji kaynaklarını kapsadığı görüşündedirler.

İslâm, sosyal mülkiyetle ilgili tabii olarak elde edilebilir maddelere sınır konulmasını, Allah ve Peygamber'e dayanan bir sebep dışında, yasaklamıştır: "Allah ve Peygambere ait bir kısıtlama dışında hiçbir tahdit yoktur."³ Tabii yukarıda belirtilen istisnalarla sınırlamanın kaldırılması tabii kaynaklara ait İslâmî sosyal mülkiyet prensibini göstermektedir. Sosyal menfaatin tahdit edilmesi veya korunmasına misal olarak, insanlar tarafından daha önce kullanılan arazinin ellerinden alınması için İslâm devletine imkân verilmesidir. Bu çerçevede Ebu Ubeyd Ömer İbn-i Hattab'ın şöyle söylediğini nakletti: "Allah adına yemin ederim ki cihada katılan Müslümanlara binek sağlamak için benim tarafımdan kullanılacak bu hayvanlar olmasaydı, en küçük bir arazi parçasını bile kısıtlamazdım."⁴

Devletin özel sorumluluklarını akılda tutarak İslâm, sosyal refahın gerçekleştirilmesinde sadece devlete sürekli sınırlama hakkı tanımıştır. Meselâ bir baraj inşaatı için gerekli olan bir arazi buna örnek verilebilir. İslâm, fertlere tarım arazilerinin mülkiyet hakkını devletin ön müsaadesiyle verir. Fertler, sahipsiz ve işlenmemiş kıraç araziye ihya etmek maksadıyla işlemeğe başlar. Bu şekilde İslâm, kıraç arazilerin çok etkin kullanılmasını sağlar. Şayet böyle bir arazi devlet mülkiyet hakkını verdikten üç yıl sonra hâlâ işlenmemişse, bu arazinin mülkiyet hakkı başka bir kimseye verilir.

Fonksiyonel Dağılımda Adâlet: İslâm, üretim faktörlerinin üretim sürecinde üretilen gelirden ilk hakka sahip olduğunu kabul eder. İslâm nokta-i nazarında herbir üretim faktörü, üretim sürecine katkısına göre gelirden pay alma hakkına sahiptir. Gelirin fonksiyonel dağılımında adâlet ve denge aşağıda belirtilen kurullarla sağlanmıştır. Birincisi, faiz (*ribâ*) ve faiz getiren işlemler yasaklanmıştır: Borçla ilgili herhangi bir faiz (meselâ bir banka veya bir kişiden borç para alındığında, ana para artı faizin belli bir süre içinde geri ödenmesi) yasaklanmıştır. Osman b. Affan, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Bir dinar yerine iki dinar veya bir dirhem yerine iki dirhem satmayın!"⁵ Takas hâlinde başka bir kimseden malı borç alan kimsenin daha sonra ona malın aslı ve biraz ilâve ile geri verme anlayışını gösterir. Bu da yasaklanmıştır:

(2) *a.g.e.*, c. 2, s. 826.

(3) Buhari, *Sahih-i Buhari* (Karaçi, Esaahu'l-Mutalâi, 1961), c. 1, s. 319.

(4) Ebu 'Ubeyd, *Kitabu'l-Emval* (Lahor, el-Mektebetu'l-Asariyye, ty.) s. 294.

(5) Müslim, *Sahih-i Müslim* (Karaçi, H. M. Said Co., ty.), s. 2.

Mâlik b. Evs b. el-Hadesân Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Altınla gümüş satın almak ribâdır; meğer ki, ikisi de peşin ola! Buğdayla buğday satın almak ribâdır; meğer ikisi de peşin ola! Arpa ile arpa satın almak ribâdır; meğer ki ikisi de peşin ola! Hurma ile hurma satın almak ribâdır; meğer ki ikisi de peşin ola!"⁶

Yasaklanmış olan diğer ekonomik faaliyetler vurgunculuk (daha fazla kâr sağlamak için meşrû fiatlardan daha yüksek fiyatlar isteyerek müşterileri ekonomik yönden sömürme), alkol üretimi ve domuz ürünleri gibi yasaklanmış işlerden parasal olarak yararlanmadır.

Meselâ işçiler gibi belirli hizmet sağlayan üretim faktörleri, hizmetlerinin karşılığında önceden belirlenmiş bir ücreti almağa hak kazanmışlardır. Bu ücretin, toplumun bütün üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılayacak asgari yeterli bir ücret temelinde dayandırılması gereklidir. Benzer şekilde üretim esnasında kullanılan, fakat orijinal ve dış şekli bozulmayan makineler gibi, kiralanabilen arazi ve üretimle ilgili vasıtalar önceden anlaşılmuş belli kira oranlarına tâbidir. Tarıma elverişli arazilerin kiralanmasına gelince Kardavî, bazı fakihlerin belli bir para karşılığında arazinin çiftçiye kiralanmasına müsaade edildiğine işaret etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in para karşılığında arazi kiralanmasını yasaklayan görüşüne dayanan diğer fakihler, bunun yasaklanmış olduğunu söylemektedirler. Bu mesele ile ilgili olarak Kardavî, Hz. Peygamber'in belli bir ürün karşılığında tarım yapılabilir araziye kiralamayı yasakladığı sonucunu çıkardı. Zira bu, arazi sahibine arazi veya ürünün ne olduğuna bakılmaksızın belli bir getiriyi garanti eder. Bu durum, araziye kiralanmayı sadece kâr veya kazanç riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bununla birlikte Hz. Peygamber 1/3, 1/4 v.s. oranlarında ürünün bölüşülmesine müsaade etti. Böyle anlaşmalar meşrû ve âdil görülmektedir.

Sermayeye belirsiz hizmetler sağlayan veya önceden bilinmeyen ve üretim işlemleri esnasında hepsi tüketilen veya tamamen değişen bütün üretim vasıtaları dahildir. Sonuç olarak onlar faiz gibi önceden belirlenmiş bir kazanç karşılığında kiralanamaz. Üretim işlemlerinin sonucu ile birleşik olan kâr veya zarar ihtimali yüzünden, sermaye sahibi de müteşebbis gibi aynı riski taşımak zorundadır. Böylece kâr, faiz gibi önceden belirlenmiş değildir. İslâm'ın faiz ve faize dayalı bütün işlemleri yasaklamış olmasının sebebi budur.

Üretim faktörlerinin İslâmî sınıflandırması, müteşebbisi bağımsız bir üretim faktörü olarak dahil etmemekle beraber, mevcudiyetini kabul eder. İslâmî görüş bakımından riski karşılayabilme, sermayenin kendisi ile birleşik olması gerekir.

(6) a.g.e.

Şayet fert, belli bir işe veya başka bir zarar riskini karşılamak zorundadır. Risk-siz kâr olmamalıdır.

İslâm faizden kaçınır ve üç üretim şekli tavsiye ederek âdil bir fonksiyonel gelir dağılımı sağlar. Bunlar, özel, ortaklık (*muşâreke*) ve karşılıklı işbirliği (*mudârebe*)dir. Özel teşebbüs durumunda fert parasını bir işe yatırır ve riski tek başına karşılar. Herhangi bir zararda tam sorumluluk taşır. Ortaklıkta, organizasyon iki veya daha fazla yatırımcının ortak üretim teşebbüsüne finans sağladığı bir ortaklık anlaşmasına dayandırılmıştır. Şayet onlar isterlerse, yönetime katılma hakkına sahiptirler. Her kâr, önceden belirlenmiş oranlara göre ortaklar arasında dağıtılır. Zarar, her bir ortağın sermaye katkısına göre belirlenmiştir. Karşılıklı işbirliği organizasyonunda bir taraf sermayeyi verir. Diğer taraf üretimi yönetir. Kâr, önceden belirlenmiş oranlara göre iki taraf arasında bölüştürülür. Yöneticinin ihmalden veya anlaşma şartlarının bozulmasından kaynaklanmayan her zarar yatırımcı tarafından üstlenilmiştir.

Ferdî Dağılımda Adâlet: Aynı zamanda İslâm, üretime aktif bir şekilde katılmayanların ferdî gelir ve servet dağılımında da adâleti sağlamaya çalışır. Üretime aktif olarak katılmayanlar; yaşlılar, öksüz ve yetimler, dullar veya iradeleri haricinde olaylarla âciz duruma düşenler (mesela büyük ölçüde işsizlik veya tabii felaketlerden dolayı). Sosyo-ekonomik adâlet onların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını gerektirdiğinden İslâm fakirlere zenginlerin servetinden ikincil haklar vermiştir. İslâmî kritere göre gelir seviyesi ve birikmiş servetleri temel ihtiyaçlarını karşılamak için - zekat, *öşr*, miras, sosyal refah vergileri ve diğer ilgili hususlar yönünden- gereğinden fazla serveti olan kimseler zengin olarak tarif edilmiştir.

Ferdî dağılım olarak gösterilen bu tür dağılım, sosyal güvenlik sağlar. Temelde faiz, faize benzer müessese ve iş uygulamalarını yasaklayarak servetin yoğunlaşması üzerine koyulan İslâmî kısıtlamaları güçlendirir.

Bu çerçevede Sıddıkî⁷ her ferdin fonksiyonel dağılımdan gelen geliri ile ferdî ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olduğuna işaret etmiştir. İslâm, her ferdin ekonomik olarak kendi kendine yeterli olmasını ister. Aşağıdaki hadiste belirtildiği gibi sıhhatli bir kişinin topluma yük olmasına engel olur.

Dilenmekten kaçınmak, ailesinin ihtiyacını temin etmek için meşrû olarak geçimini arayan ve komşusuna yardımcı olmak isteyen kimse, Allah'ı dolunay gibi parlayan yüzüyle karşılayacaktır.⁸

(7) Munawar Iqbal (ed.), *Distributive Justice and Need Fulfillment in an Islamic Economy* (Islamabad: International Institute of Islamic Economics, 1983), s. 262.

(8) et-Tebrizî, *Mişkatü'l-Mesabih* (Şam: el-Meketebetü'l-İslâmî, ty.), c. 2, s. 658.

Şayet fert, gerçekten üretime katılmıyorsa, onun başkaları tarafından aşağıda belirtilen yakınlık sırası içinde bakılması gereklidir. Bunlar, o kimsenin yakın akrabaları, yakın komşuları, genelde toplum ve son merci olarak devlettir. İhtiyaçlar için insanî bir hayat standardı sağlayamayan bir İslâm toplumu Hz. Peygamber (s..a.v.)'in bir hadisine göre Müslüman denilmeğe lâyık değildir. Hz. Peygamberin meşhur hadisi şöyledir: “Komşusu aç iken, tok olan kimse gerçek bir Müslüman değildir.”⁹

Bu meselenin halledilmesi için İslâmî sistem, fakirlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere devlet hazinesini (*beytü'l-mal*) kurmuştur. Beytü'l-mal'in geleceksel gelir kaynakları ve dağılım metotları aşağıda açıklanmıştır.

Zekat: Servetin temizlenmesi ve büyümesi olarak anlaşılan zekat insanlığın sosyo-ekonomik refahı için kurulmuş çok önemli bir İslâmî finans müessesesidir. Ödeyebilecek olanların şöyle yapması gereklidir:

Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle (Allâh'ın huzurunda eğilenlerle) beraber eğilin (Bakara, 2: 43).

Bu emre uyma bir ibadet hareketi gibi görülür. Aynı zamanda İslâm'ın beş şartından biri olarak kabul edilmiştir. Ona uymayı reddetme İslâm inancını reddetme ile eşdeğerdir. Zekat, bir yıllık süre içinde [595 gr.] gümüş veya [85 - 96.2 gr.] altına sahip olan kişiler tarafından ödenmesi mecburidir. Zekat, küçük ve büyükbaş hayvanlar, ticarî mallar ve ziraî ürünler (*öşr*) şeklinde servet üzerinden de toplanır.

Zekatta çok önemli ve eşsiz özellik onu almağa hak kazanan insanların çok iyi belirlenmiş olmasıdır.

Sadakalar, (zekatlar) Allâh'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışan (zekât toplayan) memurlara, kalpleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, kölelik altında bulunanlara, borçlulara, Allâh yolunda olanlara ve yolcuya mahsustur (toplanan zekat ancak bu sayılan yerlere verilir). Allâh, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir (Tevbe, 9: 60).

Bu ayetin önemli bir anlamı, İslâm'ın kölelerin zekat alabilmesini sağlayarak aldıkları zekâtlarla efendilerine istediği para miktarını vererek onları hürriyete kavuşturan ilk din olmasıdır.

Ödenmesi gereken zekât miktarı aşağıda belirtilen sınıflandırmaya bağlıdır. Tabii yağmur suları ile sulanan arazinin ziraî ürününden % 10, sun'î sulama sistemiyle sulanan arazinin ürününden % 5, altın, gümüş ve nakit paradan (meselâ

(9) İbn Hanbel, *Müsned-i İbn-i Hanbel* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ty.) c. 1, s. 55.

âtıl para) % 2,5, ticaret mallarından % 2,5, madenlerden % 2,5, sahibi belli olmayan definelerden (yani altın, gümüş, para ve yeraltında veya sahibi bilinmeyen başka yerde bulunan diğer değerli eşyalardan) % 20, fabrikanın demirbaş ve hammaddeleri dahil fakat makina ve bağlı teçizatı hariç olarak varlıklarından % 2,5'dur.

Öşr, aşağıdaki âyete göre ziraî ürün üzerinden de alınır:

Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, çeşit çeşit hurma(ları), ekin(ler)i, zeytinleri, narları -birbirine benzer, benzemez biçimde- yaratan hep O'dur. Her biri meyva verdiği zaman meyvasından yeyin, hasat günü hakkını (sadakasını) verin; fakat israf etmeyin; çünkü O, israf edenleri sevmez (En'am, 6: 141).

Zekât ve öşr oranları Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından tesbit edilmiştir. Tarım üretimine insan emeği daha az girdiğinden (araziye ekilen bir tohum Allah'ın inayetiyle birçok taneye dönüşmesinde olduğu gibi), ziraî üründeki zekât oranı % 2,5 yerine % 10'dur. Bu vergi, sadece bu arazîlerin öşre tâbi olmasından ileri gelmektedir. Tabîi olarak sulanan arazinin (yani yağmur, nehirler ve çaylar vasıtasıyla) ürününde ve yabanî meyvalarında bütün mahsûlün 1/10'u dur. Halbuki sun'î olarak sulanmış arazide (artezyen, sulama kanalları) yetiştirilen ürünler için toplam ziraî mahsûlün 1/20'sidir.

Bu vergi, ziraatla ilgili masraflar çıkarılmadan önce toplam tarım ürününe uygulanır. Çiftçi onu para veya ürün olarak ödemekten sorumludur. Öşr'den yararlananlar zekattan yararlanan kişilerle aynıdır.

Sadaka: Kur'ân, fakirlere yardım ve hayır çerçevesinde *zekat*, *sadaka* ve *infakı* zikreder. Bu bölüşüm tedbirleri, Müslümanların servetleri ve ruhlarının temizlenmesiyle ahlâkî yükselmeyi sağlamaya çalışır. Sadakalardan yararlananlar, zekattan yararlananlarla aynıdır. Zekat, bütün Müslümanlar üzerine farz olmasına rağmen, İslâm zorunlu bir sadakayı da emretmiştir. Meselâ *fitr sadakası* (2,5 kg buğday veya onun pazardaki parasal değeri, Ramazan Bayramından önce fakirlere verilecektir). Bu dünyada ve âhirette muvaffak olmada O'nun rızasını kazanmak için Allah adına dağıtılan gönüllü infak buna ilâve edilebilir. Bu tür sadakalar tavsiye edilmektedir:

Mallarını gece gündüz, gizli ve açık Allah yolunda verenlerin ödülü Rab'leri yanındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir (Bakara, 2: 274).

Faizsiz Borç (Karz-ı Hasen): Bu tür ödünç para verme hiçbir faiz ve getiri ihtiva etmez ve borç alanın ekonomik şartlarına uygun geri ödeme planı hazırlanır. Bu yolla İslâm, fakirlere borç verenleri teşvik eder.

... Allah demişti ki: "Ben sizinle beraberim, eğer namaz kılar, zekâtı verirseniz; el-

çilerime inanır, onlara yardım eder ve Allah'a güzel borç verirsiniz (Allah için yok-sullara sadaka verirsiniz; yahut ihtiyacı olanlara Allah için ödünç para verirsiniz) elbette sizin günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr ederse, doğru yoldan sapmış olur. (Maide, 5: 12)

İç ve Profesyonel Vasitalardan Borç Alma: Bu uygulama kuvvetle tavsiye edilmiştir. İbn-i Hanbel bile bunun zorunlu olduğunu açıklamıştır. Müteakip zorunlu dağılım tedbirleri, ferdî dağılım seviyesinde adâleti sağlamak ve devlet hazinesine (*beytü'l-mal*) ilave gelirleri sağlamak için İslâm tarafından emredilmiştir. Bu, sosyal refah harcamalarına kaynak sağlamak bakımından gereklidir. İslâmî bir finans kurumu olarak devlet hazinesinin¹⁰ âdil ferdî gelir ve servet dağılımını sağlamada tarih boyunca emsalsiz bir rol oynaması dikkat çekicidir.¹¹ Hazinenin emanetçisi olan halife, gelirleri toplamaktan ve harcanan her şeyden sorumluydu.

Miras: Herşey Allah'a ait olduğu için, insanlık Allah ve peygamberi tarafından vazedilen mirasla ilgili şümulü kanunlar serisini takip etmek zorundadır. İslâm'ın miras kanunu, ölen bir kimsenin servetinin âdil dağılımının ideal bir örneğini göstermektedir:

Ana babanın ve akrabanın geriye bıraktıklarından erkeklere pay vardır; ana babanın ve akrabanın geriye bıraktıklarından kadınlara da pay vardır. Gerek azından gerek çoğundan (hem erkeğe, hem de kadına) bir hisse ayrılmıştır (Nisa, 4: 7).

Allâh size, çocuklarınız(ın alacağı mîras) hakkında, erkeğe kadının payının iki katını tavsiye eder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer (çocuk) yalnız bir kadınsa (mîrasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa geriye bıraktığı (mal)ından ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının payı altıda birdir. (Bu hükümler, ölenin) yapacağı vasiyetten, ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilmezsiniz. Bunlar, Allah'ın koyduğu haklardır. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

Eğer çocukları yoksa, eşlerinizin yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Sizin de çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyet ve borçtan onra bıraktığının sekizde biri onlarındır. Eğer miras bırakan erkek veya kadının evlâdı ve ana babası

(10) Afzalur Rahman, *Economic Doctrines of Islam* (London: Muslim Educational Trust, 1986), c. 1, ss. 122-144.

(11) M. A. Mannan (ed.), *Islamic Economics: Theory and Practice* (Delhi: İdare-i Edahiye, 1980), ss. 36-39.

olmayıp bir erkek veya bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler, üçte bire ortaklırlar. (Bu taksim zarar verici olmayan vasiyet ve borçtan sonra (uygulanır). Bunlar, Allah'tan size vasiyettir. Allah bilendir, halîmdir.

Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Elçisine itaat ederse Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere sokar. İşte büyük başarı budur.

Kim de Allah'a ve O'nun Elçisine karşı gelir. Onun sınırlarını aşarsa, Allah onu, sürekli kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azâb vardır (Nisa, 4: 11-14).

Senden fetvâ istiyorlar. De ki: Allah size ana-babasız ve çocuksuz kişinin mîrası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor: Ölen kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa, bıraktığı mîrasın yarısı o (kız kardeşi)nindir. Fakat kendisi, (ölen) kız kardeşinin çocuğu yoksa, onun mîrasını (tamamen) alır. Eğer (ölenin) iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Ve eğer (varisler) erkek kadın birçok kardeşler olursa, erkeğe iki kadının payı kadar (pay) verilir. Şaşırırsınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah, herşeyi bilir (Maide, 4: 176).

Mirasla ilgili İslâmî prensiplerin ana hatları Kur'ân'da verilmiştir. Ayrıntılı hükümler Kuran ve Sünnetin, Sahabenin uygulamalarının ışığında yorum ve kıyas ile çıkarılmıştır. Genel prensipler Kur'ân ve Hz. Peygamber'den çıkmıştır.

Vasiyet: Bir fert vasiyet yoluyla malının sadece 1/3'ünü verebilir. Kalan 2/3 miras hukukuna göre vârisleri arasında dağıtılmalıdır. Bu prensip, aşağıdaki hadise dayandırılmıştır:

Sa'd b. Ebi Vakkas'dan rivayet edilmiştir; dedi ki; Fetih senesi (Mekke'de) ağır şekilde hastalandım ve bu hastalık yüzünden ölümle karşı karşıya geldim. Derken Rasûlullah beni ziyarete geldi. "Ya Rasûlullah!" dedim. "Büyük servet sahibiyim; bir kızımdan başka vârisim de yok; şimdi bütün malımı (hayır işlerine) vasiyet edebilir miyim?" Rasûlullah "hayır!" buyurdu. "Malımın üçte ikisini?" dedim; (gene) "hayır!" buyurdu. "O halde yarısını?" dedim; "hayır!" buyurdu. Sonra "üçte birini?" dedim; bunun üzerine buyurdu ki: "Üçte bir (iyi) ve (haddi zatında) üçte bir de çöktür. Çünkü vârislerini zengin olarak bırakman, onları insanlara avuç açan, yoksul kişiler olarak bırakmandan elbet daha hayırlıdır. Sonra sen, her hangi bir nafaka verdiğinde mutlaka o nafakadan sevap kazanıyorsun, hatta hanımının ağzına kaldırdığın lokmada bile!" buyurdular.¹²

Şayet bir kimse ölümcül bir hastalığa yakalandığını anlarsa, malının 1/3'ünü başka bir kimseye devredemez.

Miras, ölen bir kimsenin kalan mallarından, borçları ve cenaze masrafları çıkarıldıktan sonra vârisler arasında dağıtılır. Mirasın, bir veya daha fazla vârisin

(12) [Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî Tercümesi* (İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, ty.), c. 3, s. 488].

sorumluluğuna bırakılmasına müsaade edilmez. Çünkü böyle bir uygulama bazı vârislerin diğerleri üzerinde ayrıcalık kazanmaları yüzünden kanunî paylaşımı bozabilir. Genellikle erkeğin, kadının iki katı miras almaya hakkı vardır. Fakat durum, her zaman böyle değildir. Ölen bir kimsenin mirasından yakınlarında oturan yetim, öksüz ve yoksul insanlara sadaka olarak birşeyler verilmesi gereklidir. Karşılığında onlardan ölen kimse için dua etmeleri umulur. Ayrıca, bir Müslüman gayrimüslimden miras alamaz. Bir gayrimüslim de Müslümandan miras alamaz.

Miras olacak payların ölen kimsenin yakınlarına doğrudan orantılı olduğuna dikkat edilmesi önemlidir. Bu sebeple “nisbeten” yakın akrabalar uzak akrabalara göre daha büyük bir pay alma hakkına sahiptirler. Aslında İslâm, ölen bir kimsenin bıraktığı servetin bütün seçilebilir kişiler arasında çabucak dağıtılacak şekilde varislerin geniş bir çevresini açıklamıştır. Şayet ölen bir kimsenin arkasında yakın ve uzak hiçbir akrabası yoksa, serveti devlet hazinesine kalır. Hazine onu fakirlere kanalize edip sosyal yardım ve hizmetlerde kullanır. Kısaca İslâmî miras hukukunun uygulanması, zekat, öşr, sadaka ve diğer benzeri uygulamalarda servetin yeniden dağılımının sürekli dolaşımını sağlar.

Toprak Vergisi: Haraç olarak bilinen bu vergi Müslümanlar tarafından fethedilen topraklarda yaşayanlara konulmuştur. İster çocuk, yetim, yetişkin, hür kimse, köle, Müslüman veya gayrimüslim olsun bu vergiyi ödemesi zorunludur. Oranları toprağın vergi taşıma kapasitesine dayandırılır. Hanefî âlimleri azamî kapasitenin toprağın bütün ürünlerinin % 50'si olduğunu açıkladılar.

Devlet Arazisinden Gelen Gelirler (Kira el-Arzü'l-Memlike): Devlet arazisinin büyük bir kısmı yetiştirilen ürünün belli bir yüzdesi veya para karşılığında fertlere kiralanır. Bu araziler vasiyetsiz ölmüş kimselerin arazileri, sahipsiz araziler ve Müslümanlar tarafından fethedilen arazilerin 1/5'idir.

Kafa Vergisi: Cizye olarak bilinen bu vergi, Müslüman hükümetle bir anlaşmaya giren gayrimüslimlerden devlet tarafından kişi başına alınan mâkûl vergisidir. Bundan dolayı bu anlaşmayı yapan gayrimüslimler tam olarak koruma hakkını kazanırlar. Vergi karşılığında gayrimüslimler bütün insanî haklara sahip olurlar. Kendi işlerine karar verme hakkına kavuşurlar. Böyle bir anlaşmanın şartlarına göre devlet, onların hayatlarını, şereflerini, mülklerini ve ibadet yerlerini korumayı garanti eder. Cizye aşağıdaki âyete dayanır:

Kendilerine Kitâb verilenlerden Allah'a ve âhîret gününe inanmayan, Allah'ın ve Elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve gerçek dinî din edinmeyen kimselerle, küçül(üp boyun eğ)erek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın (Tevbe, 9: 29).

Savaş esnasında ele geçirilen ganimetin % 20 devlet hazinesine ayrılması

gereklidir.

... Bilin ki, aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah'a, Elçisi'ne ve (Allah'ın Elçisi ile) akrabalığı bulunan(lar)a, yetimlere, yoksullara ve yolcu(lar)a aittir... (Enfal, 8: 41).

Keza bu oran topraktan çıkarılan herhangi bir hazine ve madenlere uygulanır.

Fey: Şayet gayrimüslim bir ordu savaş sahasını terk edip arkasında toprak ve diğer servetlerini bırakırsa, yine İslâm ordusu gayrimüslim bir ülkeyi savaşmadan fetheder ve servetlerini ele geçirirse, savaşmaksızın ele geçirilen bütün servetlerin devlet hazinesine bırakılması gerekir. İslâm'ı terkeden bir Müslüman malı ve mülkü, keza bir yıllık bir ilândan sonra sahihsiz kalan mülk de olduğu gibi devlet hazinesine kalır.

Gümrük Vergileri, Köprü ve Yol Paraları: Toplu olarak "öşr" diye bilinen bu vergiler Hz. Ömer'in hilafeti esnasında ihracaat ve ithalat üzerine koyulmuştur. Bu vergiler % 2,5 ile % 5 arasında değişir. Müslümanlarla savaşta olan gayri müslim bir ülkenin tüccarları olması hâlinde bu oran İslâm devletinin tüccarlarına düşman ülke tarafından konulan gümrük vergisiyle aynıdır.

İlave Vergiler: Bu gelir kaynaklarına ilâve olarak diğer vergiler fevkâlâde özel durumları karşılamak için koyulabilir. Böyle vergiler geçici olan vergilerdir. Bunlara ihtiyaç kalmadığında kaldırılması gereklidir. Aslında İslâm devleti, insanların sosyal refahını artırırken, tek tek fertlerin ve bütün toplumun menfaatinin koruma amacıyla ilâve vergiler koyabilir: "Yine sana neyi infak edeceklerini soruyorlar, De ki ihtiyaçtan fazlasını infak edin." (Kur'an 2: 219) Toplumda dengeli bir refah seviye temin amacıyla Allah yolunda bir kimsenin özel harcamalarının uygun miktarını belirten bu âyet, Müslümanların aslî ihtiyaçlarından fazla olanlarını infak etmesini istemektedir.

Aşağıdaki hadis de gerektiğinde ilâve vergi almaya esas teşkil eder: "Servetinizde zekatın ötesinde de mükellefiyetler vardır."¹³ Yapılması gerekenler şunlardır: a) Vergilendirmede hakkaniyet, adâlet olmalıdır. Sadece ödeyebilecek olanların İslâm hukukunda belirtilen oranlara göre vergilendirilmesi gerekir; b) Vergiler, kanunî menfaatları korumak için sadece gereken ölçüde vergilendirme istikametinde ekonomik ve iyi dengelenmiş olmalıdır; c) Vergi sistemi basit ve açık olmalıdır. Bu şekilde herkes vergi mükellefiyeti ve ödeme şekillerini kolayca bilebilsin; d) Vergiler zamanla artma potansiyeline sahip olan servetten alınmalıdır; e) Geçici olmalıdır; f) İstişareye ve ilgili tarafların karşılıklı rızasına dayanmalıdır.

(13) et-Tirmizî, *el-Cema'ili't-Tirmizî* (Faysalabad, Pakistan: Ziyau's-Sünne, ty.), c. 3, s. 22.

Dağıtma Yöntemi

İslâm'ın dağıtıcı ve yeniden dağılım tedbirleri, aileler, özel yatırımcılar, hükümet ve gönüllü sosyal refah sektöründen ibaret farklı bir İslâmî dağılım şeklinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Sonuncu kesimin harcamaları sadaka, infak, bağış, miras ve vasiyet şeklinde Müslümanlar tarafından gönüllü olarak karşılanır.

Bu işleyiş tarzının iki safhalı bir dağıtma yöntemi olduğu görülmektedir. Bu, toplam talebin değişik bileşenlerinin büyüklüğünde bir artışın; İslâm'ın dağılım ve yeniden dağılım tedbirlerini yerine getirmesinden dolayı gelir dengesinde bir artışa sebep olmasıyla gerçekleşir.

Birinci safhada, gönüllü kuruluşlar tarafından sosyal refaha dönük teşebbüsler, yatırım ve istihdam imkânlarını çoğaltan ortaklık ve ortak teşebbüslerin sebep olduğu artan yatırımlar¹⁴, böylelikle halkın gelir ve tüketim düzeyinde yükselmeler, toplam talepte bir artışa yol açar. İkinci safhada İslâm'ın yeniden dağıtıcı tedbirleri uygulanarak ekonominin âdil dağılımın daha yüksek seviyelerine geçmesi sağlanır. Zira zekat ve öşr gibi kurumlar fakirlerin gelirini artırır. Genelde fakirlerin tüketim için marjinal eğilimi zenginlerden daha yüksek olmasından, toplam tüketimde net bir artış olur. Bu yüzden zekat verildikten sonra toplam talepte net bir artış ortaya çıkar. Sonuçta dengeli üretim, istihdam ve gelir daha fazla artar. Bu şekilde yatırımların büyümesi, istihdam, kişisel verim ve ilk safhada başlatılan gelir güçlendirilir. Böylece kaynakların âdil dağılımıyla ilgili hedefe ulaşılır.

Sonuç

Bu ayrıntılı inceleme aşağıda belirtilen izlenimleri ortaya çıkarmaktadır. İslâmî adil dağılım planı: a) İslâm sisteminin hedefleriyle tam bir uyum içinde uzun vadeli kurumsal bir yaklaşıma dayandırılmıştır; b) Etkinlik nokta-i nazarından ademi merkeziyetçi bir yapı teşvik edilmektedir; c) Zorunlu (*zekat*), gönüllü (*sadaka*), sürekli (*zekat* ve *öşr*), geçici (*fıtr sadakası* ve miras) bir tedbirler dizisinden ibaret dağılım sistemi vardır; d) Sürekli dağılım tedbirleri fakirlerin ihtiyaçlarını karşılar, halbuki geçici dağılım tedbirleri olağanüstü durumlardaki ih-

(14) Aslında *mudârebe*, sermayesi olmayan vasıflı işçi ve sermayesini işletemeyen sermaye sahibi arasında ortak bir teşebbüstür. Belli miktarda sermaye sahipleri arasında ortak bir teşebbüs olan şirketleşme (*müşareke*), daha önce kullanılmayan fiziki ve beşeri sermayenin istidamını sağlar. Aynı zamanda yatırımcı, üretici ve tüketici gibi farklı kesimlerin ekonomiden faydalanmalarını sağlar. Sonuçta İslâm ekonomisi, yatırım, istihdam, gelir ve toplam talebin hepsinde yüksek bir seviyeye ulaşır.

tiyaçları karşılar. Toplum ve fert hayatının bütün yönlerinin İslâmî değerleri yansıttığı ideal bir dağılım örneği sağlar; e) Diğer dağılım planlarından daha geniştir. Zira sadece fakirliği kaldırmağa çalışmaz, aynı zamanda bütün ekonomik zorlukları kaldırarak sosyal refahı artırmağa çalışır. Bunun örneği yolda kalmış fakirlere, borçlulara, talebelere malî destek sağlamasıdır.

İslâm birçok kapsamlı küçük ve büyük dağıtım tedbirleri uygular. Bunların kümülatif etkisi zenginlerden fakirlere muazzam bir servet transferine sebep olur. Çok maksatlı olan İslâm'ın geliri ve refahı dağılım tedbirleri, sadece ekonomik büyümeyi hızlandırmak, aşırı ekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve ekonomik adâlet sağlamakla kalmaz, aynı zamanda devletin karşılıklı güven, barış, refah ve gelişmeye dayalı siyasî istikrar ve sosyal bütünlük sağlamasını mümkün kılar.

Böylelikle gelir ve servet dağılımıyla ilgili İslâmî yaklaşımın eşsiz olduğu sonucuna varılabilir. Bu yaklaşım global bir bakış açısıyla İslâm'ın karşılıklı yardım ve işbirliği prensiplerine dayalı evrensel bir insanî yaklaşımı uygulamasıyla âdil bir dağıtım örneği sunar. Neticede İslâm'ın gelirin birincil (faktör paylarında) ve yeniden dağılımıyla ilgili tedbirleri ferdî gelir dağılımında olduğu gibi fonksiyonel dağılımda da adâlet sağlar. Aynı zamanda her iki cihanda insanlar için manevî ve maddî refah, barış, mutluluk ve gelişmenin ideal seviyesini garanti eder.

Çeviren: Ahmet Kemerli